

STUDIUL PRELIMINAR AL MATERIALULUI FAUNISTIC DIN AȘEZAREA HALLSTATTIANĂ DE LA RASOVA (MALUL ROȘU)

RODICA VASILESCU URECHE și S. HAIMOVICI

Dacă paleofauna din așezări ale neoliticului și ale epocii bronzului, de pe teritoriul României, este relativ bine studiată, nu același lucru putem afirma despre aceea din prima perioadă a fierului. În afară de prelucrarea puținului material osos provenit de la Histria¹, a mai fost efectuat doar un mic studiu privind paleofauna descoperită prin sondajul de la Dănești². Iată de ce credem că lucrarea de față vine să umple un gol în această privință.

Stațiunea de la Malul Roșu se găsește situată chiar pe malul Dunării, la 2,5 km nord de localitatea Rasova, lângă șoseaua care o leagă de orașul Cernavodă. Materialul arheologic descoperit a fost prelucrat într-o amplă lucrare³. Resturile de faună hallstattiană (cultura Babadag) ne-au fost încredințate spre studiu de către M. Irimia, conducătorul săpăturilor. Trebuie să facem mențiunea că datarea lor este anterioară influenței grecești, care s-a exercitat abia mai târziu, prin intermediul cetăților ridicate de către aceștia pe țărmul Pontului Euxin.

* * *

Resturile faunistice, descoperite prin săpături, nu sînt prea abundente ele cifrîndu-se la circa 650 piese. Materialul se găsește într-o stare de conservare relativ bună și se poate constata că el provine de la resturile de bucătărie; într-o măsură foarte mică s-au găsit și piese cioplite sau cu tăieturi, ele alcătuiind material prim în vederea executării unor unelte, sau mai de grabă resturi provenite de la confecționarea unor obiecte din corn și os. Cele de mai sus vin să arate că materialul descoperit reprezintă de-

¹ Alexandra Bolomey, *Materiale paleofaunistice de la Histria*, în *Studii și cercetări de antropologie*, 2, 2, 1965, p. 179-189.

² O. Necrasov și S. Haimovici, *Studiul materialului paleofaunistic din sondajul din anul 1958 de la Dănești (R. Vaslui)*, în *Materiale VIII*, 1962, p. 59-60.

³ M. Irimia, *Cercetările de la Rasova-Malul Roșu. Raport preliminar*, în *Pontica 7*, 1974, p. 75-137.

șeurile rezultate din activitatea gospodărească multiplă a locuitorilor așezării, asupra căruia nu s-a executat nici o selecție, el putînd furniza astfel date destul de certe despre caracteristicile acestei activități.

Am putut determina cu precizie un număr de 588 resturi, care aparțin aproape în exclusivitate mamiferelor ; cîteva fragmente provin însă de la moluște, pești și reptile.

MOLLUSCA.

Acestui grup le aparțin patru resturi de valve de lamelibranchiate ; pentru două care se găsesc în stare mai bună, am putut da diagnoza pentru *Unio crassus*.

PISCES.

Peștilor osoși le aparțin un rest de dentar, trei vertebre și o coastă. Dentarul provine cu precizie de la un exemplar de talie destul de mare (cam 1 m) de *Silurus glanis* (somnul) ; credem că aceleași specii îi putem atribui și o vertebră (fig. 1/1) care, socotind după masivitatea și mărimea ei, aparținuse unui individ enorm de cîteva zeci de kilograme greutate.

REPTILIA.

Reptilele sînt reprezentate prin resturi de schelet dermic de chelonieni și anume printr-o mică porțiune de carapace și dintr-un fragment mai mare de plastron, la care se distinge endoplastronul și porțiuni din epi și hipoplastrane ; cele două piese ar putea aparține aceluiași individ de *Testudo* (broasca țestoasă de uscat).

MAMMALIA.

Mamiferele sînt reprezentate printr-un număr de 577 resturi determinate (la acestea trebuie adăugate și cele circa 60 fragmente „nedeterminabile”, socotite astfel întrucît nu am putut da pentru ele diagnoza generică sau specifică), care se repartizează la patru specii sălbatice și șase domestice. (vezi tabelul I).

Mamiferele sălbatice.

Au putut fi puse în evidență doar un carnivor : vulpea și trei specii de artiodactile mistrețul, cerbul și bourul.

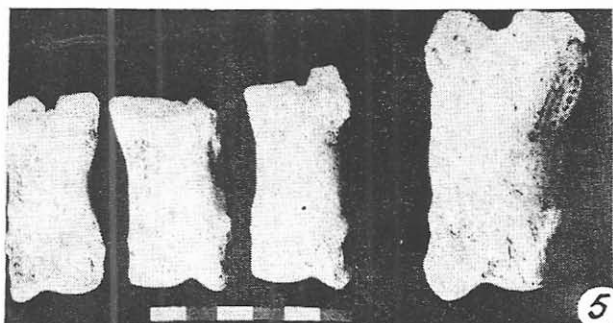
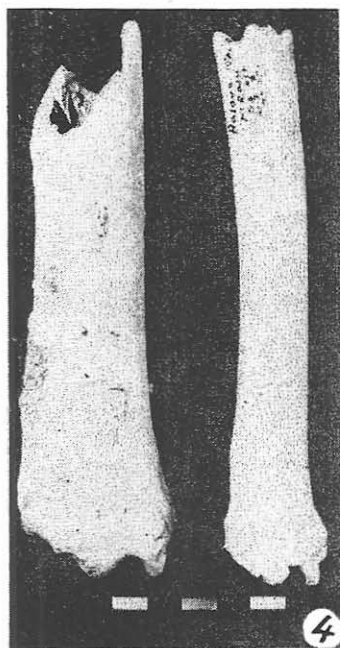
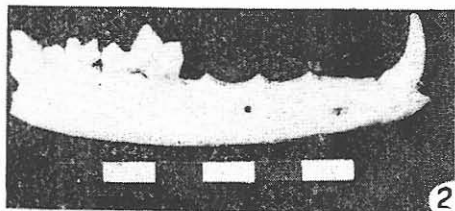
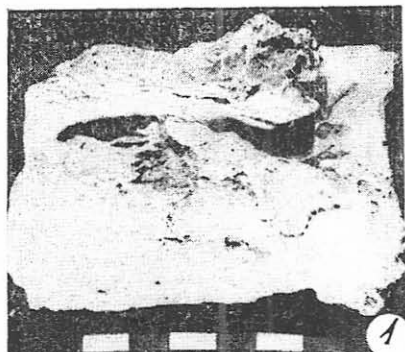

Fig. 1. *Silurus glanis*; 2. *Vulpes vulpes*: maxilar inferior-fragment; 3. *Cervus elaphus*: fragmente de radius, la stinga feminin, la dreapta masculin; 4. *Sus srofa*: fragmente de tibia, la stinga mistret, in dreapta porc; 5. *Bos*: falanga I, la stinga *Bos taurus*, la dreapta *Bos primigenius*.

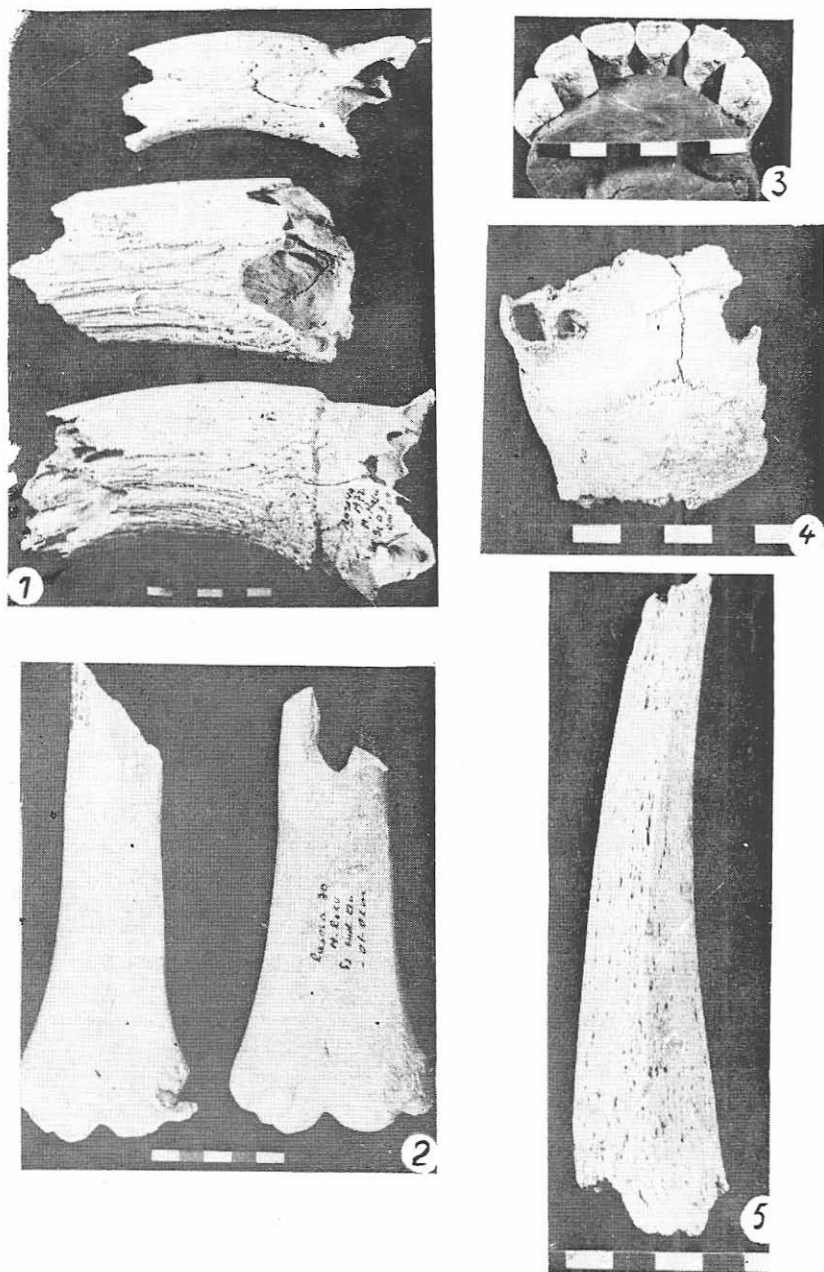

Fig. 2. — 1. *Bos taurus*: coarne, sus de femel, mijloc și jos de mascul castrat; 2. *Equus caballus*: fragmente de tibie; 3. *Equus caballus*: incisivii inferiori; *Ovis aries*: fragment de craniu femel; *Capra hircus*: fragment de corn mascul.

Tabelul 1

Frecvența speciilor de mamifere descoperite la Rasova.

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
<i>Vulpes vulpes</i>	1	0,17	1	1,79
<i>Canis familiaris</i>	15	2,60	2	3,57
<i>Sus scrofa ferus</i>	17	2,95	3	5,36
<i>Sus scrofa domesticus</i>	45	7,80	6	10,72
<i>Cervus elaphus</i>	56	9,70	8	14,28
Ovicaprinae (<i>Ovis</i> et <i>Capra</i>)	68	11,79	8	14,28
<i>Bos taurus</i>	338	58,58	22	39,28
<i>Bos primigenius</i>	2	0,35	1	1,79
<i>Equus caballus</i>	35	6,06	5	8,93
	577		56	

Vulpes vulpes este reprezentată printr-un fragment din ramul drept al mandibulei (fig. 1/2); lungimea dinților jugali este de 57 mm.

Lui *Sus scrofa ferus* îi aparțin 17 fragmente care ar proveni de la cel puțin 3 indivizi. O parte a resturilor au putut fi măsurate (vezi tabelul 2), constatându-se faptul că mistrețul de la Rasova apărea, în general, parcă mai puțin masiv decât cel din epoca paleometalică din alte regiuni ale țării⁴ (vezi fig. 1/4); s-ar putea însă ca unele piese osoase să provină de la indivizi rezultați din hibridarea naturală dintre porcul domestic și mistreț.

Cervus elaphus are un număr de 56 piese dintre care 10 reprezintă fragmente de coarne, unele purtând urme de lucru (cioplire și ardere); toate aceste 10 resturi sînt însă prea mici și nesemnificative, încît singurul fapt care poate fi stabilit pe baza lor este existența unei perlări destul de șterse a coarnelor. Măsurătorile și prelucrarea morfoscopică arată o preponderență a masculilor (fig. 1/3). Din cei 8 indivizi prezumați, unul singur este neadult, de cam 1 an.

Bos primigenius este reprezentat doar prin două resturi: o porțiune din diafiza tibiei stîngi și o falangă I care a putut fi măsurată (lungimea = 82 mm, lărgimea epif. super. = 47 mm); ele ar aparține aceluiași individ.

În ceea ce privește speciile de mamifere sălbatice găsite la Rasova, trebuie să menționăm o relativă abundență a resturilor de mistreț și cerb cîț și prezența bourului. Ele ar marca o densitate destul de înaltă a primelor două specii acum circa 3 milenii, în zona dobrogeană a Dunării. Cerbul nu numai că se găsea atunci într-o regiune de joasă altitudine, destul

⁴ S. Haimovici, *Studiul paleofaunei din epoca bronzului*, Teză de doctorat, Iași, 1966.

Tabelul 1

Măsurători executate pe resturile de *Cervus elaphus* (în mm).

	Nr.	var.	media
Humerus : lărg. epif. infer.		58 ; 68	
Radius : lărg. epif. super.		58 ; 61	
lărg. epif. infer.	3	53 – 62	57,33
Coxal : diam. acetabular		53	
Tibia : lărg. epif. infer.		52 ; 56	
Astragal : lung. max.	5	57 – 62	60,20
Calcaneu : lung. max.		122	
Metacarp : lărg. epif. super.		50	
Falanga I : lung.		64	
Falanga II : lung.		47 ; 49	

de depărtată de limitele ariei sale actuale de răspîndire, dar el avea totodată acolo o frecvență mult mai înaltă decît căpriorul (care nici nu a fost evidențiat în materialul faunistic de la Rasova), ce a rămas astăzi unicul cervideu din fauna spontană a Dobrogei.

MAMIFERELE DOMESTICE.

Canis familiaris are 15 fragmente care aparțin la cel puțin 2 indivizi. După un rest foarte fragmentar de craniu și după unele oase lungi întregi (humerus = 146 și 151 mm ; femur = 167 mm ; tibia = 162 mm) se poate constata prezența unui ciine de talie mică, cel mult mijlocie, ceva mai mic chiar decît tipul *C. f. intermedius*.

Sus scrofa domesticus este reprezentat prin resturi care au provenit de la 6 indivizi, dintre care doar unul apare neadult (de circa 12 luni) iar altul abia adult (circa 20 luni). Măsurătorile executate par a evidenția prezența la Rasova a unui porc cam de mărimea tipului *palustris*, deci de talie mai mică decît porcinele din epoca bronzului⁵ ; micșorarea taliei nu pare a fi însoțită însă de vreo ameliorare rasială, întrucît botul se păstrează încă destul de lung (o simfiză de mandibulă ce a putut fi măsurată are 63 mm).

⁵ S. Haimovici, *Caracteristicile mamiferelor domestice descoperite în stațiunile arheologice din epoca bronzului de pe teritoriul României*, în *Analele Universității Iași s. biol.* XIV, 1, 1968, p. 191.

Tabelul 2

Măsurători executate pe resurile de *Sus scrofa* (în mm).

	Domesticus	Ferus
Mandibula : lungimea M ₁ -M ₃	63	
lungimea M ₃	32 ; 32 ; 32	40 ; 41 ; 44
Omoplat : lung. cap. artic.	37	
lărg. min. gît.	25	
Humerus : lărg. epif. infer.		48 ; 53
Radius : lărg. epif. super.	30	
Cubitus : lărg. supr. artic.	20 ; 22	30 ; 33
Coxal : diam. acetabular	30 ; 31	
Tibia : lărg. epif. infer.	28 ; 33	42
Astragal : lungimea maximă	41	54

Ovicaprinae prezintă 68 fragmente care s-ar repartiza la 8 indivizi. A fost evidențiat atât genul *Ovis* cât și genul *Capra*, raportul dintre ovine și caprine fiind cam de 4/1. Oaia pare a fi de mărime mijlocie sau chiar submijlocie (înălțimea la greabăn după un humerus găsit întreg este de 59,26 cm), iar capra ceva mai masivă. Se pare că ovinele femele erau acornute (fig. 2/4); un corn de capra mascul se încadrează la tipul *prisca* (fig. 2/5). Au fost găsiți trei indivizi în jurul vârstei de 1 an (cam de la 10–la 14 luni) restul fiind adulți și maturi, dintre care unul cu dentiția puternic erodată.

Tabelul 3

Măsurători executate pe resturile de *Ovicaprinae* (în mm)
(o = *Ovis*; c = *Capra*)

	Nr.	var.	media
Corn : diam. max. bază		45	
diam. min. bază		32	
circumf. bază		120	
sex		mascul	
		c	
Mandibula : lung. dinți jugali		72	
lung. M ₁ -M ₃		48	
lung. M ₃	3	21 – 22	21,66
Humerus : lărg. epif. infer.	4	24 – 30	27,75
		o	
Radius : lărg. epif. super.		32	
		o	
Coxal : diam. acetabular		27 ; 28	
		o c	
Tibia : lărg. epif. super.		38 ; 38	
		o o	

Bos taurus prezintă materialul cel mai abundent, dar din păcate nu există nici un os lung întreg. După caracteristicile unor resturi de coarne este probabil că existau masculi castrați (fig. 2/1). A fost evidențiat un tip de corn (fig. 2/1 mijloc), cu baza oval alungită, foarte aplatizat asemănător cu unele găsite în diferite culturi ale epocii bronzului din țara noastră, mai ales în cultura Cernavoda⁶.

Somatoscopic și biometric se distinge o polarizare a materialului osos; cel de dimensiuni mai mici, mult mai bogat, aparține femelelor, cel de dimensiuni mari, în cantitate mai mică masculilor (și masculilor castrați). În ceea ce privește media dimensiunilor se observă o netă micșorare a taliei în raport cu bovinele din epoca bronzului de la noi⁷. Ca vîrstă am găsit doar 2 indivizi neadulți (unul de 18 și altul de 24 luni); toți ceilalți sînt adulți și maturi unii avînd dentiția puternic erodată.

Tabelul 4

Măsurători executate pe resturile de *Bos taurus* (în mm)

	Nr.	var.	media
Corn : diam. max. bază		41 ; 67 ; 67	
diam. min. bază		36 ; 40 ; 53	
circumf. bază		125 ; 170 ; 190	
sex		femel castrat ? castrat	
Maxilar superior : lung. M ³		27 ; 30	
Mandibula : lung. dinți jugali		(123)	
lung. M ₁ -M ₃	3	80 - 82	81,00
lung. M ₃	7	33 - 36	34,42
Omoplat : lung. cap. artic.		66 ; 70	
lărg. min. gît.		- 52	
Humerus : lărg. epif. infer.	4	64 - 83	72,50
Radius : lărg. epif. super.		70 ; 70	
lărg. epif. infer.		72	
Coxal : diam. acetabular		59	
Tibia : lărg. epif. infer.	4	52 - 55	53,00
Astragal : lung. max.	3	59 - 67	63,00
Calcaneu : lung. max.		112	
Metacarp : lărg. epif. super.	5	50 - 67	55,60
lărg. epif. infer.	4	51 - 53	52,50
Metatars : lărg. epif. super.	6	39 - 52	44,83
lărg. epif. infer.		49	

⁶ S. Haimovici, R. Vasilescu, *Studiul resturilor de faună descoperite în stațiunea de la Cernavodă (dealul Sofia)*, în *Lucrările Stațiunii de cercetări științifice „Prof. I. Borcea” Agigea*, II, 1968, p. 296.

⁷ S. Haimovici, în *Analele Universității Iași*, XIV, 1, 1968, p. 186.

Equus caballus are relativ puține resturi dar ele sînt la fel de fragmentare ca la celelalte specii, arătînd astfel că era folosit în alimentația locuitorilor de la Rasova.

Plisarea smalțului la dentiția jugală apare foarte slabă. Puținele măsurători par a arăta existența unui cal de talie mică spre medie, poate cu ceva mai scund decît cel găsit în stațiunile din epoca bronzului⁸. Toți cei 5 indivizi prezumați sînt maturi (fig. 2/2) ; după incisivi s-a putut preciza că unul din ei are 6 ani (fig. 2/3).

Tabelul 5

Măsurători executate pe resturile de *Equus caballus* (în mm)

	Nr.	var.	media
Humerus : lărg. epif. infer.		75	
Tibia : lărg. epif. infer.	4	67 – 74	71,00

Cu privire la speciile de animale domestice trebuie de menționat faptul că se pun în evidență tipuri primitive de eficiență economică foarte scăzută. Pentru porcine, ovine și bovine se observă o scădere a taliei medii în raport de situația găsită în așezările epocii bronzului de pe teritoriul României.

* * *

Materialul faunistic de la Rasova, deși nu este prea abundent, ne poate evidenția o serie de caracteristici ale genului de viață, a economiei și în general a culturii materiale a locuitorilor așezării hallstattiene.

Deși de la nemamifere provin foarte puține resturi, nu putem trece cu vederea faptul că pescuitul pe de o parte, culesul moluștelor și a chelonienilor pe de altă parte, constituiau ocupațiuni oarecum conturate, deși de foarte mică importanță, legate mai cu seamă de condițiile mediale specifice din jurul stațiunii.

Printre mamifere cele mai multe resturi aparțin animalelor domestice. Dat fiind însă faptul că mamiferele sălbatice reprezintă o cotă relativ înaltă din materialul atribuit acestui grup (13,17% din resturi și 23,22% din indivizii prezumați) socotim vînătoarea drept o ocupație bine definită a locuitorilor așezării, deși avea o importanță secundară. Ea prezenta un net caracter alimentar, fiind vîinate mai ales copitatele mari : cerbul, mistrețul și bourul.

O ocupație de bază trebuie socotită creșterea animalelor. Dintre acestea locul preponderent este ocupat de către bovine (dacă luăm în considerare și talia lor specifică). Ovicaprinele, porcinele și calul au o frecvență și deci o pondere economică cu mult mai mică.

⁸ Ibidem, p. 192.

Dat fiind faptul că resturile provenite de la indivizii nematuri sînt în cantitate mică, este evident că locuitorii aşezării foloseau mai întii din plin diferite laturi utilitare ale speciilor de animale domestice, ele fiind în mod secundar furnizoare de carne.

L'ÉTUDE PRÉLIMINAIRE DU MATÉRIEL FAUNIQUE DE LA STATION HALLSTATTIENNE DE RASOVA (MALUL ROŞU)

Résumé

On étudie les restes fauniques trouvés par les fouilles d'une station hallstattienne, située en Dobroudje, sur le bord du Danube près de la localité de Rasova.

Le matériel est surtout représenté par des „restes de cuisine”. Nous avons déterminé des fragments appartenant aux mollusques, aux poissons, aux chéloniens et aux mammifères. La fréquence des espèces des mammifères se trouve dans le tableau I : pour les espèces avec des restes plus nombreux on donne aussi des tableaux à mensurations.

On constate la présence de l'aurochs et la relative abondance du sanglier et du cerf, espèce qui s'est retirée actuellement dans les zones péricarpatiques. Les animaux domestiques sont représentés par des types primitifs avec une basse rentabilité économique. Pour les bovins, les ovins et les porcins on peut observer l'amoindrissement de la taille par rapport à l'époque du bronze.

Les habitants de la station utilisaient la cueillette et la pêche mais on doit considérer l'élevage comme une activité de base ; la chasse avait un rôle secondaire. Les ovicaprins, les porcins et le cheval ont une fréquence plus basse.

Explication des figures

Fig. 1 *Silurus glanis* : vertebre ; 2 *Vulpes vulpes* ; machoire inferieure-fragment ; 3. *Cervus elaphus* : fragments de radius, à gauche féminin, à droit mâle. 4. *Sus scopa* : fragments de tibia, à gauche sanglier, à droit cochon ; 5. *Bos* : phalange I, à gauche *Bos taurus*, à droit *Bos primigenius*.

Fig. 2 *Bos taurus* : corne, en haut féminin, au centre et en bas mâle châtré ; 2. *Equus caballus* : fragments de tibia ; 3. *Equus caballus* : les incisifs inferieurs ; 4. *Ovis aries* : fragment de crâne féminin ; *Capra hircus* : fragment de corne mâle.